

ISSN 2091 – 5616

# AGRO ILM

No3 (91), 2023



# AGRO ILM

АГРАР-ИҚТИСОДИЙ,  
ИЛМИЙ-АМАЛИЙ  
ЖУРНАЛ

«O‘ZBEKISTON QISHLOQ  
VA SUV XO‘JALIGI»  
журнали илмий иловаси

Бош муҳаррир:  
Тоҳир  
ДОЛИЕВ

МУАССИС:  
Ўзбекистон  
Республикаси Қишлоқ  
ва Сув хўжалиги  
вазирликлари

Журнал Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигида 2019 йил 10 январда 0291-рақам билан қайта рўйхатга олинган. Ўзбекистон Республикаси Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2013 йил 30 декабрдаги №201/3-сонли қарори билан қишлоқ хўжалик фанлари, техника, ветеринария ҳамда 2015 йил 22 декабрдаги 219/5-сонли қарори билан иқтисодиёт фанлари бўйича илмий журналлар рўйхатига киритилган.

## ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ

А.Тўраев  
(Ҳайъат раиси)  
Ҳ.Атабаева  
М.Аманова  
Ш.Бобомуродов  
Қ.Бобобеков  
А.Даминов  
Д.Ёрматова  
Ш.Жабборов

А.Ибрагимов  
У.Исмаилов  
Б.Исроилов  
С.Зокирова  
А.Мадалиев  
А.Маърупов  
Р.Назаров  
Р.Низомов  
Р.Нормахматов  
Т.Остонакулов

А.Равшанов  
Ф.Расулов  
Й.Сайимназаров  
Ж.Сатторов  
М.Сатторов  
Ф.Тешаев  
М.Тошболтаев  
Е.Торениязов  
Д.Тунгушова  
А.Тўхтақузиёв  
Т.Фармонов

Б.Холиқов  
Д.Холмирзаев  
Н.Хушматов  
Р.Ҳакимов  
А.Ҳошимов  
С.Шамшетов  
Ш.Шообидов  
Э.Шаптаков  
А.Элмуродов  
Ш.Эсанбаев  
И.Кўзиёв

«O‘ZBEKISTON QISHLOQ VA SUV XO‘JALIGI»  
ва «AGRO ILM» журналларида чоп этиладиган  
илмий мақолаларга қўйиладиган  
**ТАЛАБЛАР**

### 1. Мақолалар:

— илмий мазмунга эга бўлиши, тадқиқотларнинг долзарблиги ва мақсади аниқ кўрсатилиши;

— тушунарли ва раён баён этилиши;

— охирида эса аниқ илмий ва амалий тавсиялар тарзида хулосалар берилиши даркор.

2. Мақола ўзбек ёки рус тилида ёзилиши мумкин. Унинг ҳажми шакл ва жадваллар (кўпи билан 1,5 бет), адабиётлар рўйхати, инглиз тилидаги аннотация (3—4 қатор) билан бирга **10 бетдан**, илмий хабарлар эса **4 бетдан** ошмаслиги керак. Юбориладиган материаллар А-4 ўлчамдаги оқ қоғозда, **1,5 интервал ва 14 кеглда**, Times New Roman ҳарфида ёзилмоғи лозим.

3. Мақолани расмийлаштириш (формулаларни ёзиш «Microsoft Equation 3.0» дастурида, жадвалларни тузиш, грекча, катта ва кичик ҳарфларни ажратиш, сўзларни қисқартириш ва бошқалар) илмий журналлар учун қабул

қилинган тартибларда бажарилади. Мақола мазмунига мос **УЎТ индекси биринчи саҳифанинг тепадаги чап бурчагига қўйилади**. Мақола охирида **адабиётлар рўйхати**, муаллифнинг исми, шарифи ва иш жойининг номи аниқ кўрсатилиши керак.

4. Нашр учун тайёр мақола албатта **эксперт хулосаси бўлган ҳолда, 2 нусхада электрон варианты билан қабул қилинади**. Иккинчи нусха муаллифлар томонидан имзоланади. Муаллифларнинг уй ва иш манзиллари, исми ва шарифлари, **телефон рақамлари** тўлиқ кўрсатилиши шарт.

5. Талабларга жавоб бермайдиган мақолалар қабул қилинмайди. Зарур ҳолларда таҳририят мақолани тақриз учун юборишга ҳақли. Таҳририятга топширилган мақола ва материаллар муаллифларга қайтарилмайди.

ТАҲРИРИЯТ

2023 йил,  
№3 [91]

Бир йилда олти  
марта чоп этилади.

Обуна  
индекси—859

Журнал 2007 йил  
августдан чиқа бошлаган.

© «AGRO ILM» журнали.

Манзилимиз:  
Тошкент 100004,  
Шайхонтоҳур тумани  
А.Навоий кўчаси, 44-уй.  
Тел/факс: 249-13-54.  
242-13-54.  
Facebook: uzqxjournal  
Telegram: qxjournal\_uz;  
Сайт: www.qxjournal.uz  
E-mail: qxjournal@mail.ru

**А.ИНАМОВ, Ш.БОЛТАЕВ.** Топографик хариталарда хақиқий, ўқий ва магнит меридианлар орасидаги муносабатларнинг илмий-назарий асослари.....56

#### МЕХАНИЗАЦИЯ

**А.АХМЕТОВ, Р.БОТИРОВ, Ш.ЗАМАНОВ.** Четырехколесный трактор с регулируемой ходовой системой.....58

**Ш.ШАРИПОВ, М.ЭРГАШЕВ.** Комбинациялашган машина такомиллаштирилган текислагичининг параметрларини асослаш.....60

**Т.КУЛИЕВ, У.МУХАММАДИЕВ.** УХК агрегатини йирик ифлосликдан тозалаш секциясининг метал-ресурстежамкор конструкциясини ишлаб чиқиш бўйича тадқиқотлар натижалари.....63

**А.МУСУРМОНОВ, Ш.СИРОЖИДДИНОВ.** Тебранма пичоқли чуқур юмшатгич – ўғитлагич динамикаси.....64

**А.ЭШДАВЛАТОВ, М.МУРТОЗАЕВ, С.БОЛТАЕВ.** Сабзавот сеялкаси эчкичи параметрларининг мақбул қийматларини аниқлаш бўйича тажрибавий тадқиқот натижалари.....65

**Э.ЭШДАВЛАТОВ.** Сочилувчан кукунсимон ва майда донатор озуқа қўшимчаларини дозалаш усули ва техник воситаларини танлаш.....67

**D.CHORIYEVA.** Disksimon burchakkesgichli egatsiz tekis shudgorlaydigan pog'onasimon plug.....69

**Q.HUSANOV, O.ASADOVA, S.ILYOSOVA.** Ko'tarish kranining asosiy dinamik kattaliklarini aniqlash.....70

**Н.АСЛОНОВ, Х.ИРИСОВ.** Экскаваторнинг эксплуатацион ишончлилик кўрсаткичларини аниқлаш.....72

**Э.СОБИРОВ, А.ПАРДАЕВ, Д.АХМЕДОВ.** Гидротехник затворларни автоматик бошқаришда электр юритмаларнинг юкланишини таҳлил этиш ва электр юритмаларидаги моментнинг солиштирма ҳисоби.....74

#### ИҚТИСОДИЁТ

**G.ALIEVA, I.KULUMBETOV.** Qishloq hududlarida biznes muhitni shakllantiruvchi tadbirkorlik subyektlarining faoliyatini baholash.....76

**Х.ШУКУРОВ, Ш.НАЗАРОВ, Ф.АБДИЕВ, Ш.МИСИРОВ, И.ДУСМАНОВ.** Мевали боғ ва полиз маҳсулотларини экспорт қилишда organic ҳамда Global G.A.P. стандартининг роли.....78

**М.МАХМУДОВА.** O'zbekistonda internet-bank tizimi.....82

**М.АМИНОВА.** Oziq-ovqat tovarlari B2B bozorida sotish tizimini tashkil etishning xorij tajribasi.....84

**S.DANIYAROV.** Qishloq xo'jaligini innovatsion rivojlantirish zaruriyati.....86

**А.БАБАДЖАНОВ, Ш.БАЙМЕТОВА.** Концептуальные основы учета аренды в соответствии с международными стандартами финансовой отчетности: основное различие между МСФО (IFRS) 16 и МСФО IAS) 17.....87

**Л.КАДЫРОВА.** Тўқимачилик корхонаси маркетинг стратегиясини амалга оширишни бошқаришнинг хусусиятлари.....90

**Р.ХУДАЙБЕРДИЕВ.** Тўқимачилик корхоналарининг бизнес жараёнлари ва уларни гуруҳлашнинг аҳамияти.....91

**Н.БЕКМУРОДОВ, Х.АБДУЛЛАЕВА.** Саноат корхоналарида меҳнат унумдорлигини оширишга таъсир қилувчи технологик омиллар таҳлили.....93

**А.КАСИМОВ.** Худудий саноат ривожланиши жараёнларини эконометрик моделлаштиришнинг назарий асослари.....96

**Ш.АБДУМУРОТОВ.** Саноат корхоналари рақобатбардошлигини баҳолашнинг математик моделлари.....98

**З.БОЛТАЕВА.** Маиший техника бозорида нейромаркетинг воситаларидан фойдаланишнинг назарий асослари.....100

**Ю.УСМАНОВ, Х.БАБАЖАНОВ.** Деҳқон ва томорқа хўжаликлари ерларидан фойдаланиш тизимининг ер ислоҳотидаги ўрни ва вазибалари.....102

**Н.ХИДОЯТОВА.** Agglomeratsiya – zamonaviy shahar tizimlarining asosidir.....104

**И.КАМОЛИДДИНОВ.** Иқтисодий ривожлантиришда тадбиркорлик фаолияти самарасини оширишнинг стратегик йўналишлари.....106

**И.ТУРАБОЕВ.** Тадбиркорлик фаолияти субъектларида менежмент тамойилларини қўллаш ва такомиллаштириш.....108

**З.ТЕШАЕВ.** Ўзбекистон республикасида ички туризмни ривожлантиришда рекламадан фойдаланишнинг аҳамияти.....110

**Э.БОЗАРОВ, Г.ЭРКАЕВА.** Минтақадаги зиёратгоҳ ва кадамжоларни модернизациялашда рақамли ахборот тизимларидан фойдаланишнинг хорижий тажрибаси.....112

**Б.АХМЕДОВА.** Таълим хизмати сифатини оширишнинг синергик хусусияти.....114

**О.УЗАҚОВ.** Аҳоли бандлигини таъминлашда рақобат билан боғлиқ тушунчаларнинг моҳияти.....115

**Л.УЗОҚОВ.** Иқтисодий ривожлантиришда меҳнат ресурсларини самарали бошқариш йўналишлари.....117

**Г.ТАШХОДЖАЕВА, Ю.САМАНДАРОВ.** Оценка экономической эффективности и окупаемости инвестиций в организацию переработки сои.....119

ларни ўз турмахсулотларга қизиқтиришда рекламанинг турли хил усулларидан кенг фойдаланадилар ва ўз мақсадларига эришадилар. Хулоса қилиб айтадиган бўлсам, юқоридаги ишларни амалга оширилиши Ўзбекистонда туризмни нафақат ички ва зиёрат турларини балки бошқа турларини ривожлан-

тириш, жаҳон туризм бозорида ўз мавқеини тиклашга олиб келади.

**Завқиддин ТЕШАЕВ,**  
магистрант,

Тошкент давлат иқтисодиёт университети.

#### АДАБИЁТЛАР

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 7 февралдаги «Ички туризмни жадал ривожлантиришни таъминлаш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПҚ-3514-сонли қарори.
2. Дурович А.П. Маркетинг в туризме. Учебное пособие. –Минск: «Новое знание», 2004.
3. Камилова Ф.К., Рўзиёв С.С. Туризм маркетинги. Ўқув қўлланмаси –
4. Т: ТДИУ, 2007. – 204 б.
5. Камилова Ф.К., Рўзиёв С.С. Туризм маркетинги. Ўқув қўлланмаси. — Т: ТДИУ, 2007. – 204 б.
6. Дурович, А. П. Реклама в туризме: Учебное пособие / А. П. Дурович. - М.: Новое издание, 2003 г. - 254 с.
7. <https://adindex.ru/news/researches/2021/11/22/300336>. сайтидан олинган
8. <https://www.zenithmedia.com/coronavirus-crisis-accelerates-shift-to-digital-advertising/27th July 2020> сайтидан олинган

УЎТ: 330

## МИНТАҚАДАГИ ЗИЁРАТГОҲ ВА ҚАДАМЖОЛАРНИ МОДЕРНИЗАЦИЯЛАШДА РАҚАМЛИ АХБОРОТ ТИЗИМЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШНИНГ ХОРИЖИЙ ТАЖРИБАСИ

*Аннотация. В статье анализируется роль индустрии туризма в экономике региона, доля туристической сферы в ВВП зарубежных стран и накопленный опыт.*

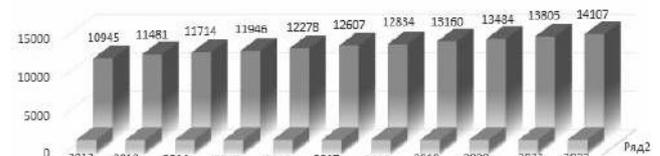
*Abstract. The article analyzes the role of the tourism industry in the regional economy, the share of the tourism sector in the GDP of foreign countries and the experience.*

Ҳар бир соҳа ва тизимнинг ривожланиши ҳар бир минтақанинг тараққиёти учун жуда катта таъсир кўрсатадиган асосий тармоқларидан бўлади. Шу жумладан минтақа туризминини ташкил қилувчи меҳмонхоналар, ресторантлар, кўнгилочар истироҳат боғлари, маданий мерослар, зиёратгоҳ ва энг улуғ қадамжолар ва бошқа хизмат кўрсатувчи корхоналарни мажмуига айтилади. Туризм иқтисодиётида улуши энг кўп бўлган асосий соҳаларидан биридир. Шундай экан минтақалар ривожланиши асосий драйверларидан биридир десак ҳам бўлади.

Туризм бугунги кунда энг даромадли соҳалардан биридир. Туризм бошқа соҳаларга қараганда тез тараққий этадиган соҳадир чунки бу соҳа мамлакат учун унчалик кўп инвестиция талаб қилмайди. Туризм соҳасидаги мутахассисларнинг фикрича, у XXI аср дунёда миқёсида энг устувор фойда келтирувчи соҳага айланди. Туризм соҳаси Хитойда ривожланган соҳа бўлиши билан биргалликда, энг яхши даромад манбаи бўлиб ҳам хизмат қилиб келмоқда. Хитой дунёдаги энг кўп учинчи сайёҳ мамлакатдир, фақат Франция ва АҚШ дан кейин. Умуман олганда, Хитойда фақатгина саёҳат туризми эмас балки таълим туризми, кино туризми ҳам яхши ривожланган. Бундан ташқари, туристлар хитой таомларини ейиш, маданиятини ўрганиш, хитой тилини ўрганиш, таълим олиш, кино ва эстрада юлдузларини кўриш ва Хитойдаги замонавий медицина ҳамда қадимий хитой табobati учун ташриф буюришади. Айниқса, Хитойда таълим тизими жуда яхши ва замонавий бўлгани учун кўплаб хорижлик талабалар Хитойнинг нуфузли олий таълим муассасаларида таълим

олиш учун жалб қилади. 2020-йилги Жаҳон энг яхши университетларининг 200 талиги рўйхатида Хитойнинг 22 та университети бор эди.

Хитой давлати дунёда ҳозирги кунда шиддат билан ривожланиб бораётган давлатлар қаторига бемалол қўшишимиз мумкин. Хитой туризмни инновацион такомиллаштиришга жуда катта аҳамият қаратган ва аҳамият қаратиб келмоқда. Шунингдек, бир неча йиллик ривожланишдан сўнг туризм икки юздан ортқ тоифаларда намоён бўлмоқда ва етти юзга яқин категорияларга эга бўлиб, дунёда туризм тармоқлари бўйича ХитойБМТ туризм таснифига эга ягона мамлакатдир. Хитойда туризм Хитой иқтисодиётининг муҳим қисмига айланиб бораётган ривожланаётган саноатдир. Ички ва ташқи туризми 2022 йилда саёҳат ва туризмнинг ЯИМга қўшган ҳиссаси бўйича дунёда иккинчи ўринда (954,1 миллиард доллар), саёҳат ва туризмнинг бандликка қўшган ҳиссаси бўйича дунёда биринчи ўринни эгаллади (2020 йилда 96 миллион 76 минг иш ўрни). Тўғридан-тўғри, билвосита ва кўзгатилган таъсирга асосланган туризм 2019 йилда Хитой ялпи ички маҳсулотининг 18,3 фоизини ташкил этади. 2021 йилда Хитой саёҳат ва туризм



1-расм. Хитойда ички ва ташқи туризмга хизмат кўрсатган объектлар сони.

секторининг умумий ҳиссаси ЯИМнинг 11 фоизини ташкил этди. 2021 йилда ички туризм сектори мамлакат ялпи ички маҳсулотига қарийб 3,47 триллион доллар ҳисса қўшди.

1-расмда ўсиш даражаларини кўришимиз мумкин, яъни 2012-2022 йиллар мобайнида Хитойда ички ва ташқи туризмга хизмат кўрсатган корхоналари сони 14,107 тага етганлигини кўришимиз мумкин. Бу эса туризм соҳасини ривожланиш ва кенг қамровли аҳолига хизмат кўрсатиш самарадорлигини оширишга имкон беради.

Жаҳонда ишлаб чиқарилаётган маҳсулотлар ва кўрсатилаётган хизматлар, яъни аҳоли жон бошига ялпи ички маҳсулот (ЯИМ) мамлакат ЯИМининг унинг умумий аҳолисига бўлинганлигини кўрсатади. Бу эса қуйидаги жадвалда аҳоли жон бошига сотиб олиш қобилияти бўйича ЯИМ бўйича дунёда жойлашган мамлакатлар ва аҳоли жон бошига номинал ЯИМ келтирилган тахлилий кўрсаткичлари келтирилган. 1-жадвал

1-жадвал.

Ривожланган мамлакатларда аҳоли жон бошига кўрсатилган хизматлар ялпи ички маҳсулот ҳажми бўйича (ЯИМ)

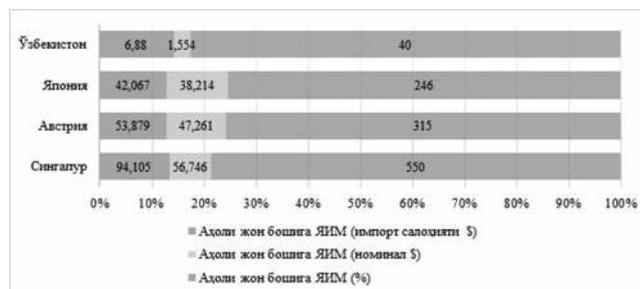
№	Минтақалар	Аҳоли жон бошига ЯИМ	Аҳоли жон бошига ЯИМ	Аҳоли жон бошига ЯИМ
<b>Биринчи гуруҳ</b>				
1.	Сингапур	\$94,105	\$56,746	550%
2.	Кувайт	\$72,096	\$29,616	422%
3.	Нидерландия	\$54,422	\$48,796	318%
4.	Дания	\$54,356	\$57,545	318%
5.	Саудия Арабистони	\$53,893	\$20,747	315%
<b>Иккинчи гуруҳ</b>				
1.	Австрия	\$53,879	\$47,261	315%
2.	Германия	\$52,556	\$44,680	307%
3.	Шветсия	\$51,405	\$54,075	301%
4.	Австралия	\$49,378	\$53,831	289%
5.	Белгия	\$49,367	\$43,325	289%
<b>Учинчи гуруҳ</b>				
1.	Япония	\$42,067	\$38,214	246%
2.	Жанубий Корея	\$38,824	\$29,958	227%
3.	Козогистон	\$26,491	\$9,009	155%
4.	Россия	\$25,763	\$10,846	151%
5.	Туркменистон	\$18,031	\$6,587	105%
<b>Тўртинчи гуруҳ</b>				
1.	Ўзбекистон	\$6,880	\$1,554	40%
2.	Покистон	\$5,539	\$1,467	32%
3.	Қирғизистон	\$3,735	\$1,222	22%
4.	Тожикистон	\$3,202	\$805	19%
5.	Афғонистон	\$1,976	\$538	12%

1-жадвалда келтирилган маълумотлар бир нечта мамлакатлар орасидан танлаб олинган бўлиб, бу ерда танлаб олинган давлатларнинг аҳоли жон бошига ялпи ички маҳсулот ҳажми келтириб ўтилган.

Демак, 1-расмда ифодаланганидек, ривожланган мамлакатларда аҳоли жон бошига ялпи ички маҳсулот ҳажми йигирмата давлат орасидан тўртта давлатнинг аниқ кўрсаткичлари ёрдамида ҳолатлари аниқлаб олинди.

“Туризмни рақамлаштириш” жараёнида фанлараро йўналишининг терминологик ландшафтини ўрганишдан мақсад бу доменининг тезаурусидир. Ахборот ресурсларининг тегишли массивларидан ва частотага йўналтирилган сўровлар натижаларига асосланиб, контекстли билимларни босқичма-босқич тушунтиришни ўз ичига олган онтологик

ёндашув ва синтетик усулни қўллаш, ҳатто, атама тушунчаларининг аҳамиятини баҳолашда ҳам рухсат этилгандир. Бу эса тезаурус элементларини тавсифлаш учун қийматларининг комбинацияси матнли маълумот учун спецификациядан фойдаланишнинг умумий ёндашуви билан боғлиқ бўлган тезаурус элементларининг тузилган тавсифи сифатида ишлатилади.



2-расм. Ривожланган мамлакатларда аҳоли жон бошига туризм соҳасида хизмат кўрсатишнинг ялпи ички маҳсулот ҳажми.

Туризм соҳасида хорижий тажрибалар асосида ахборот технологияларининг ролини кўриб чиқар эканмиз, шуни ёдда тутиш керакки, туризмни ривожлантиришнинг назарда тутилаётган ишланмалари ва режалари қуйидаги саволларга жавоб бериши керак:

туризм бозорининг ҳолатини ва бу тармоқ равнақининг асосий муаммоларини қандай баҳоламоқ керак;

туризм бозорининг қайси асосий йўналишлари минтақа манфаатларига тўлиқроқ жавоб беради, маблағларни қаерга ва нимага самаралироқ сарфлаш керак;

қандай қилиб минтақанинг имиджини яхшилаш ва сайёҳлар учун вилоятларнинг жозибасини ошириш мумкин; туризмни ривожлантириш эвазига минтақанинг ижтимоий-иқтисодий равнақини қайтаҳитда рағбатлантириш мумкин.

А.Геталенконинг фикрига кўра, туризмда ахборот технологияларини жорий этиш туристик маҳсулотларни ишлаб чиқиш ва уни татбиқ этиш жараёнининг ҳар хил касбчиларида фойдаланиш мумкин. Туризмнинг қуйидаги асосий йўналишларида ахборот технологияларидан бевосита самарали фойдаланиш мумкин:

- туризм маҳсулотларини татбиқ этиш ва сотиш;
- туризм ташкилотлар бошқарув тизимида;
- туризм маҳсулотларини яратишда;
- хизматларни тақдим этишда

Таҳлиллар натижасида, мутахассисларнинг фикрига кўра, туризм хизмат бозорини такомиллаштиришда замонавий ахборот технологияларидан фойдаланиш долзарб ҳисобланади. Ҳозирги кунда мамлакат туризм салоҳиятини дунёга намён қилишда турли дастурий воситалардан фойдаланилади. Мамлакатимизда жойлашган зиёратгоҳ ва туристик масканларимизнинг ривожланган давлатлар фойдаланаётган дастурлардан фойдаланиш орқали дунёга намён қилиш зарур ҳисобланади. Бу эса замонавий ахборот технология воситалари IoT, суъний интеллект, Биг дата, 3D-технологиялари асосида мамлакатимиз туристик потенциалга эга объектларини виртуал ҳаракатга келтириш шаклини ишлаб чиқишни талаб этади.

Элёр БОЗАРОВ,  
мустақил тадқиқотчи,  
Гулбаҳор ЭРКАЕВА,  
и.ф.н, доцент,  
ҚарДУ.